

A young woman with long, wavy brown hair is smiling at the camera. She is wearing a maroon long-sleeved top and dark grey jeans. She has a large black backpack on her back and is sitting on a light green bicycle. In her right hand, she holds a brown leather suitcase. She is positioned on a bridge with a metal railing, overlooking a canal. In the background, there are traditional Dutch buildings with gabled roofs and windows. The sky is clear and blue.

Trein of vliegtuig?

Een studie naar de kansen en mogelijkheden voor duurzaam internationaliseren

Lynette Peeters
Anneloes Slappendel-Henschen

juli 2022

nuffic
meet the world

Inhoud

Belangrijkste bevindingen	2
Key Findings	3
Inleiding	4
Onderzoeksvragen	4
Literatuur-review	5
Methode	7
Beschrijving van de steekproef	7
Representativiteit	8
Resultaten	9
Duurzaamheid is voor studenten geen vanzelfsprekendheid bij internationalisering	9
Het vliegtuig is het populairste vervoermiddel onder uitgaande studenten	10
Studenten hebben behoefte aan informatie en praktische tips van hun instelling	11
De financiële tegemoetkoming voor duurzaam reizen is volgens studenten ontoereikend	13
Een buitenlandreis kan bijdragen aan het bewustzijn over duurzaamheid	14
Een buitenlandervaring kan niet zomaar vervangen worden volgens studenten	14
Conclusies	16
Aanbevelingen	18
Referenties	19

Belangrijkste bevindingen

Internationalisering is nodig om internationale verbondenheid en een gedeelde verantwoordelijkheid voor het klimaat te bevorderen. Tegelijkertijd hebben internationaliseringsactiviteiten een ongewenst effect op het klimaat vanwege het reizen dat hiermee gepaard gaat. Deze schijnbare tegenstrijdigheid werpt een uitdaging op voor internationalisering. Hoe kunnen we zorgen dat internationaliseringsactiviteiten ook op lange termijn een positieve bijdrage kunnen leveren aan de onderwijskwaliteit zonder daarbij een te hoge milieu-impact te hebben?

In dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de vraag hoe ho-instellingen studenten kunnen stimuleren om hun internationale ervaring op een duurzame(re) manier vorm te geven. Hiervoor zijn 109 Nederlandse ho-studenten middels een survey gevraagd naar onder andere de rol die duurzaamheid speelde bij hun internationale ervaring. Uit het onderzoek komen de volgende bevindingen naar voren:

- **Studenten zijn verdeeld over het belang van duurzaamheid bij een internationale ervaring.** 39% van de studenten vond het (heel erg) belangrijk om hun internationale ervaring op een duurzame manier vorm te geven, tegenover 44% die dit (helemaal) niet belangrijk vond.
- **Bijna driekwart (71%) van de studenten reisde met het vliegtuig naar het land van bestemming.** 14% koos voor de trein. Voor de meeste vliegers was de snelheid van reizen de belangrijkste reden om het vliegtuig te kiezen, gevolgd door regelgemak. Voor treinreizigers waren duurzaamheid en reiscomfort belangrijke overwegingen.
- **Ruim driekwart (76%) van de studenten zou waarschijnlijk of zeker voor een duurzame manier van reizen kiezen als zij een tegemoetkoming in hun reiskosten zouden ontvangen.** Een beurs voor groener reizen moet echter wel toereikend zijn en goed vindbaar voor de vertrekkende student.
- **76% van de studenten zou ondersteuning willen van de instelling bij het plannen en boeken van een duurzame reis.** Daarnaast hebben studenten vooral behoefte aan voorlichting en praktische tips over het verduurzamen van de eigen internationale ervaring.
- **Bijna de helft (45%) van de studenten vond dat een buitenlandervaring niet vervangen kan worden door (online) alternatieven dichtbij huis.** Studenten die wel wat zien in *internationalisation at home* (IaH) als duurzaam alternatief voor mobiliteit, vonden vooral het leren van een vreemde taal aan de eigen onderwijsinstelling interessant.
- De helft van de studenten (50%) geeft aan dat **hun studie- of stageperiode in het buitenland heeft bijgedragen aan hun bewustzijn** wat betreft duurzaamheid.

Aanbevelingen voor ho-instellingen:

- Informeer studenten al vroeg in het proces over de mogelijkheden om hun buitenlandervaring te verduurzamen.
- Bied een beurs aan voor duurzaam reizen en zorg dat deze in lijn is met de kosten van een groene reis.
- Maak de reis naar de buitenlandse bestemming onderdeel van de internationale ervaring.
- Maak duurzaam reizen de standaard.
- Presenteer IaH niet (uitsluitend) als vervanging voor fysieke mobiliteit.
- Geef als ho-instelling zelf het goede voorbeeld door medewerkers ook duurzaam te laten reizen.

Key Findings

Internationalisation is necessary to improve international solidarity and shared responsibility for the climate. At the same time, internationalisation activities (activities associated with internationalisation) have an undesired effect on the climate because of the travelling that is a part of it. This apparent contradiction poses a challenge to internationalisation. How can we ensure that internationalisation activities can also make a positive contribution to the quality of education in the long term, without having too high of an environmental impact?

This exploratory research answers the question of how higher education institutions can stimulate students to form their international experience in a (more) sustainable way. To this end, 109 Dutch higher education students were asked by means of a survey about, among other things, the role that sustainability played in their international experiences. The following findings emerge from the investigation:

- **Students are divided on the importance of sustainability in an international experience.** 39% of the students thought it was (very) important to design their international experience in a sustainable way, compared to 44% who thought it was not (at all) important.
- **Almost three quarters (71%) of the students travelled by plane to their destination.** 14% opted for the train. For most students who flew, speed of travel was the main reason for choosing to fly, followed by ease of planning. Sustainability and travel comfort were important considerations for train passengers.
- **More than three quarters (76%) of the students would probably or certainly opt for a sustainable way of travel if they received a contribution towards their travel costs.** However, a grant for greener travel must be sufficient and easy to find for the departing student.
- **76% of students would like guidance from their institution in planning and booking a sustainable trip.** Furthermore, students need information and practical tips about making their own international experience more sustainable.
- **Almost half (45%) of the students felt that an experience abroad cannot be replaced by (online) alternatives closer to home.** Students who do see internationalisation at home (IaH) as a sustainable alternative to mobility, were most interested in learning a foreign language at their own educational institution.
- Half of the students (50%) indicate that their **study or internship period abroad has contributed to their awareness** of sustainability.

Recommendations for higher education institutions:

- Inform students early in the process about the possibilities of making their experience abroad more sustainable.
- Offer a grant for sustainable travel and make sure it is in line with the costs of green travel.
- Make the trip to the foreign destination part of the international experience.
- Make sustainable travel the standard.
- Do not present IaH (exclusively) as a substitute for physical mobility.
- As a higher education institution, set a good example by encouraging employees to travel sustainably.

Inleiding

Klimaatverandering is een van de meest urgente vraagstukken van deze tijd. Het oplossen van dit probleem vraagt om internationale samenwerking. Internationaliseringsactiviteiten rusten studenten uit met internationale competenties die nodig zijn voor grensoverschrijdende samenwerking. Echter, internationale mobiliteit, de meest ingezette vorm van internationalisering in Nederland (Kommers et al., 2021), draagt ook bij aan het klimaatprobleem. Zo gingen er in 2018 ongeveer 15.000 Nederlandse studenten via het programma Erasmus+ naar het buitenland (Nuffic, 2018)¹. Volgens onderzoek van het Green Erasmus Partnership (2022) reist driekwart van de Erasmusstudenten met het vliegtuig naar het land van bestemming. Daarnaast worden studenten vaak tijdens hun buitenlandervaring bezocht door familie en vrienden en maakt de student meestal nog verschillende reizen in en rond het studieland. Allemaal activiteiten die bijdragen aan het groeiende klimaatprobleem.

Uit eerder Nuffic-onderzoek (Kommers et al., 2021) is gebleken dat Nederlandse ho-instellingen weinig aandacht hebben voor klimaatimpact als onbedoeld effect van internationalisering. Aandacht voor de Sustainable Development Goals – en specifiek klimaatactie (SDG 13) – is er bij ho-instellingen in ruime mate, maar deze richt zich met name op de eigen bedrijfsvoering (bijvoorbeeld minder vliegen door medewerkers, of duurzame catering op de campus). Veel minder initiatieven zijn er op het gebied van duurzaam internationaliseren.

Dit roept de vraag op of en hoe we internationalisering duurzamer kunnen vormgeven en of internationalisering ook kan bijdragen aan het ontwikkelen van meer bewustzijn rondom duurzaamheid onder studenten.

In gesprek met een ho-instelling

‘Er wordt binnen de instelling gewerkt aan duurzaamheid en aan internationalisering. Op eigen initiatief worden deze gecombineerd, maar er zijn vanuit de instelling geen harde deadlines of beleidsplannen op duurzaam internationaliseren’.

Onderzoeksvragen

In dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de volgende centrale onderzoeksvraag:

Hoe kunnen ho-instellingen studenten stimuleren om hun internationale ervaring op een duurzame(re) manier vorm te geven?

Deze onderzoeksvraag valt uiteen in de volgende deelvragen:

1. In hoeverre speelt duurzaamheid onder ho-studenten een rol bij de keuze voor een internationaliseringsactiviteit?
2. In hoeverre staan studenten open voor duurzamere vormen van internationalisering?
3. Wat hebben studenten nodig om hun internationale ervaring op een duurzamere manier vorm te geven?

1) Het gaat hier alleen om bestemmingen binnen de EER. Er zijn geen cijfers bekend over studiepuntmobiliteit naar landen buiten de EER.

Literatuur-review

Nederlandse ho-instellingen zetten nog weinig in op duurzaam internationaliseren, maar ook in onderzoek zien we slechts beperkte aandacht voor het thema internationale studentenmobiliteit in combinatie met het wereldwijde klimaatprobleem (Shields, 2019).

Duurzaamheid binnen hogeronderwijsinstellingen

Veel onderzoek rond het thema duurzaamheid in het hoger onderwijs is gericht op de rol die hogeronderwijsinstellingen kunnen spelen bij duurzame ontwikkeling (Žalėnienė et al., 2021; MacDondald et al., 2015; Jadhav et al., 2014). Ook duurzaam gedrag onder studenten is meerdere keren onderzocht, maar daarbij is veelal gekeken naar de keuzes die studenten in het dagelijks leven maken, bijvoorbeeld met betrekking tot vervoer naar de universiteit of het recyclen van afval (Dana Boca et al., 2019; Whitley et al., 2016; Müderrisoglu et al., 2011), niet zozeer met betrekking tot een buitenlandervaring. We vonden enkele studies die ingaan op de vraag hoe hogeronderwijsinstellingen internationale ambities kunnen verenigen met duurzaamheidsopgaven (Dvorak et al., 2011; Ilieva et al., 2014). Ook heeft Green Erasmus (2022) eerder dit jaar onderzoek gedaan naar onder andere reisgedrag en consumptiepatronen van Erasmusstudenten en deze gekoppeld aan hun persoonlijke opvattingen met betrekking tot klimaat en milieu. In deze studie kijken we specifiek naar het Nederlandse studentenperspectief op duurzaamheid en internationaliseren. Bovendien onderzoeken we hoe hogeronderwijsinstellingen studenten kunnen helpen om hun internationale ervaring duurzamer vorm te geven. Daarmee vormt deze studie een mooie aanvulling op bestaande literatuur.

De link tussen bewustzijn en duurzaam gedrag

Om mensen aan te zetten tot duurzaam gedrag is een aantal factoren van belang. Ten eerste is kennis over duurzaamheid een belangrijke factor om besluitvorming te sturen. Studenten zien daarbij een rol weggelegd voor hogeronderwijsinstellingen. Zo komt uit onderzoek van Green Erasmus (2022) naar voren dat voor 36% van de studenten de onderwijsinstelling een bron van informatie is over de klimaatproblematiek. Voor studenten is de rol van de instelling overigens breder dan enkel het delen van informatie: zo vindt 71% van de studenten dat de hogeronderwijsinstelling duurzaamheid actief zou moeten promoten.

Het delen van kennis is echter niet voldoende om gedrag te veranderen. Zo stellen Dietz et al., (2005) dat er naast kennisoverdracht verschillende factoren zoals normen, waarden en overtuigingen een rol spelen in het stimuleren van duurzaam of duurzamer gedrag. Dat studenten overtuigd zijn van het klimaatprobleem blijkt uit cijfers van het CBS (2021). 65% van de Nederlandse jongeren vindt klimaatverandering op dit moment een groot probleem. In vergelijking met de gehele Nederlandse populatie maken jongeren zich ook meer zorgen om het klimaat (I&O Research, 2019).

Ondanks dat jongeren aangeven erg klimaatbewust te zijn, zit er specifiek bij deze leeftijdsgroep een gat tussen duurzaam denken en doen. Zo geeft 71% van de jongeren aan dat ze zelf weten wat ze kunnen doen om klimaatverandering tegen te gaan, maar blijkt uit hetzelfde onderzoek dat jongeren vaker het vliegtuig pakken en langer onder de douche staan in vergelijking met oudere leeftijdsgroepen. Tot slot blijkt ook dat het merendeel van de studenten (64%) vindt dat ze klimaatbewuster moeten leven (CBS, 2021).

Huidige onderzoek

Het huidige onderzoek zoomt in op een beperkt onderzocht thema, namelijk duurzaam internationaliseren. Daarnaast weten we uit eerder onderzoek dat jongeren begaan zijn met het klimaatprobleem, maar hier niet per se naar handelen. Dit onderzoek haakt op dit gegeven in door te onderzoeken wat hogeronderwijsinstellingen kunnen doen om studenten te helpen duurzame keuzes te maken bij hun eigen internationalisering.

Methode

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden is een vragenlijst opgesteld en verspreid onder ho-studenten die een buitenlandervaring hebben opgedaan. Voor deze vragenlijst is input opgehaald bij verschillende hogeronderwijsinstellingen. De survey kon worden ingevuld tussen 13 april en 2 mei en is gedeeld via verschillende socialemediakanalen, zoals de LinkedIn- en Facebook-pagina's van Erasmus+, Nuffic en WilWeg. Daarnaast is de vragenlijst ook direct gedeeld met de Nederlandse hogeronderwijsinstellingen om deze te verspreiden onder hun studenten.

Beschrijving van de steekproef

In totaal hebben 123 studenten de vragenlijst ingevuld. Een deel van deze deelnemers viel buiten de doelgroep van het onderzoek omdat zij geen buitenlandervaring hadden. Ook zijn enkele respondenten niet meegenomen in de analyse omdat zij te weinig vragen hadden ingevuld om van toegevoegde waarde te zijn voor het onderzoek. De resultaten van dit onderzoek zijn daarom gebaseerd op 109 reacties.

Type opleiding en studierichting

Van alle respondenten in dit onderzoek deed 74% een hbo-bachelor. 13% van de deelnemers volgde een universitaire master en 7% een universitaire bachelor. De overige 6% deed iets anders of was al werkzaam (zie ook Figuur 1). Er waren geen respondenten die een hbo-master volgden.

De meeste studenten die de survey hebben ingevuld volgden een studie in de richting economie (37%), gevolgd door techniek (24%) en sectoroverstijgende studies (12%).

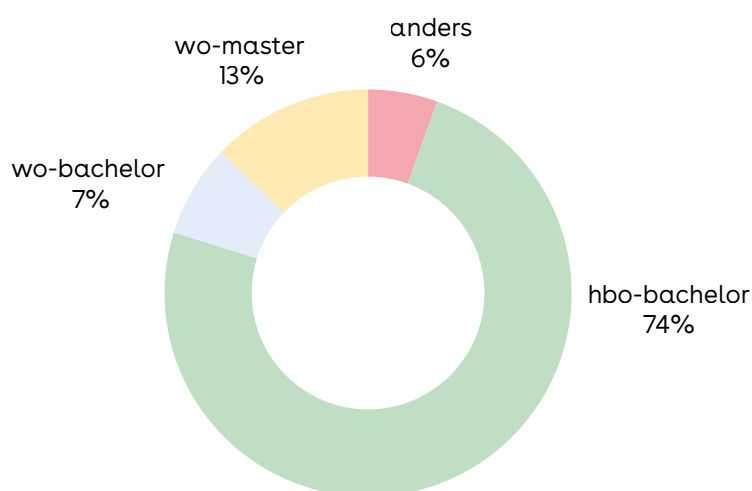
Buitenlandervaring

Van de 109 deelnemers had 79% een deel van de studie in het buitenland gevolgd. De overige 21% had een stage in het buitenland gedaan. Daarnaast had 71% van de studenten vrijwillig gekozen voor een buitenlandervaring. Voor de resterende 29% van de deelnemers was dit een verplicht onderdeel van de opleiding.

Ongeveer driekwart (74%) van de studenten die de survey hebben ingevuld had een buitenlandervaring gehad van 3-6 maanden. 8% van de respondenten had maximaal 3 maanden in het buitenland gezeten, de overige 18% langer dan 6 maanden.

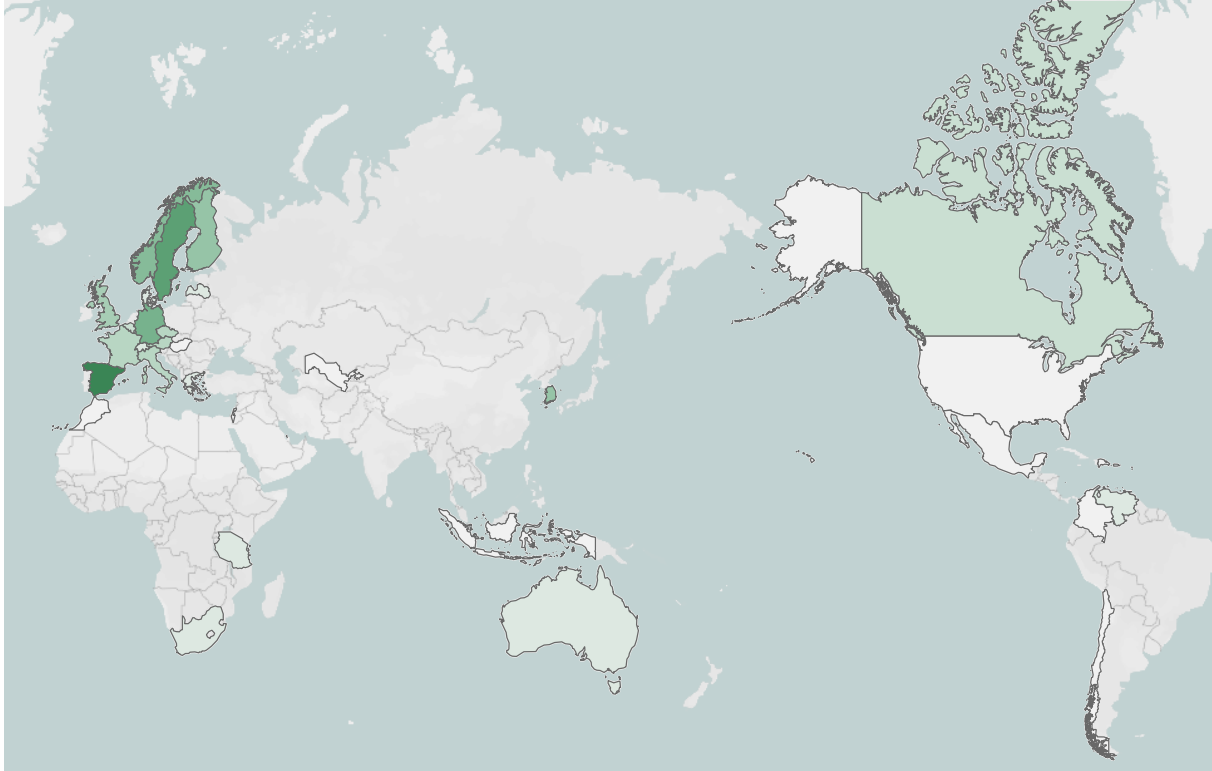
De studenten zijn naar 36 verschillende landen geweest voor hun buitenlandervaring. 2 op de 3 studenten (67%) heeft de buitenlandervaring opgedaan in een land binnen de Europese Economische Ruimte (EER). Dit is een belangrijk gegeven met het oog op de bereikbaarheid

Figuur 1. Type opleiding van de respondenten. (N = 109)



met duurzamere vervoermiddelen, zoals de trein. De top 3 van de bestemmingslanden van de studenten in dit onderzoek werd gevormd door Spanje, Zweden en Duitsland. Een visuele weergave van de landen waar de studenten naartoe zijn gegaan is te vinden in Figuur 2.

Figuur 2. Overzicht van de landen waar studenten in dit onderzoek naartoe zijn gegaan. Hoe donkerder de kleur, hoe meer studenten er hebben gestudeerd of stage gelopen. (N = 109)



Representativiteit

Er zijn een aantal punten die belangrijk zijn bij het interpreteren van de resultaten:

Studenten die interesse hebben in het onderwerp duurzaamheid én een buitenland-ervaring hebben opgedaan, voelen zich waarschijnlijk meer betrokken bij dit onderzoek en zullen eerder geneigd zijn geweest om de vragenlijst in te vullen. Dit betekent dat de resultaten niet gegeneraliseerd kunnen worden naar alle Nederlandse studenten, zeker niet als het gaat om vragen die gaan over hoe belangrijk studenten duurzaamheid vinden.

Daarnaast komt de verdeling van instellingen en type opleiding niet overeen met de landelijke spreiding. Bovendien is één specifieke onderwijsinstelling oververtegenwoordigd in de resultaten. De uitkomsten die in dit rapport besproken worden, zijn daarom niet te generaliseren naar de Nederlandse studentenpopulatie.

Tot slot was het doel van dit onderzoek niet om te rapporteren over de totale Nederlandse studentenpopulatie, maar om een beeld te schetsen van de denkwijzen van studenten. Dit exploratieve onderzoek biedt een eerste kijk in het perspectief van de student op het gebied van duurzaamheid en internationale ervaringen en brengt nog niet eerder onderzochte informatie aan het licht. De resultaten van het rapport kunnen instellingen helpen in het nadenken over hoe studenten te informeren en hen aanmoedigen na te denken over dit onderbelichte thema op een manier die de student aanspreekt.

Resultaten

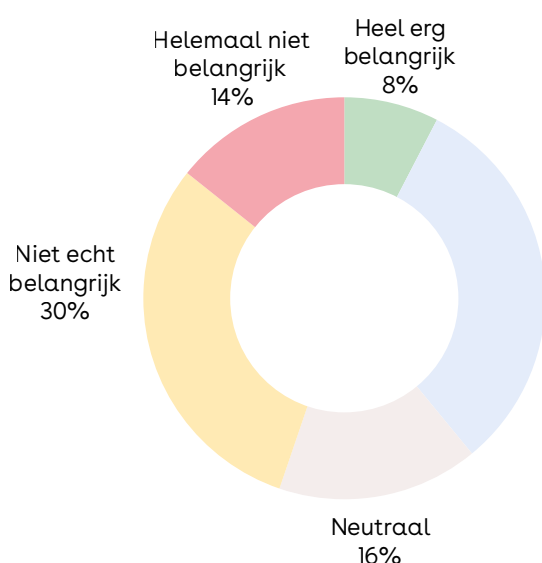
In dit hoofdstuk bespreken we de resultaten van de survey. Allereerst gaan we in op de rol die duurzaamheid voor studenten speelde bij het vormgeven van hun buitenlandervaring. Vervolgens bespreken we welke ondersteuning studenten nodig hebben om hun buitenlandervaring te vergroenen en in hoeverre de buitenlandervaring heeft bijgedragen aan het duurzaamheidsbewustzijn onder studenten. Ten slotte kijken we of studenten open staan voor alternatieven voor een fysieke buitenlandervaring.

Duurzaamheid is voor studenten geen vanzelfsprekendheid bij internationalisering

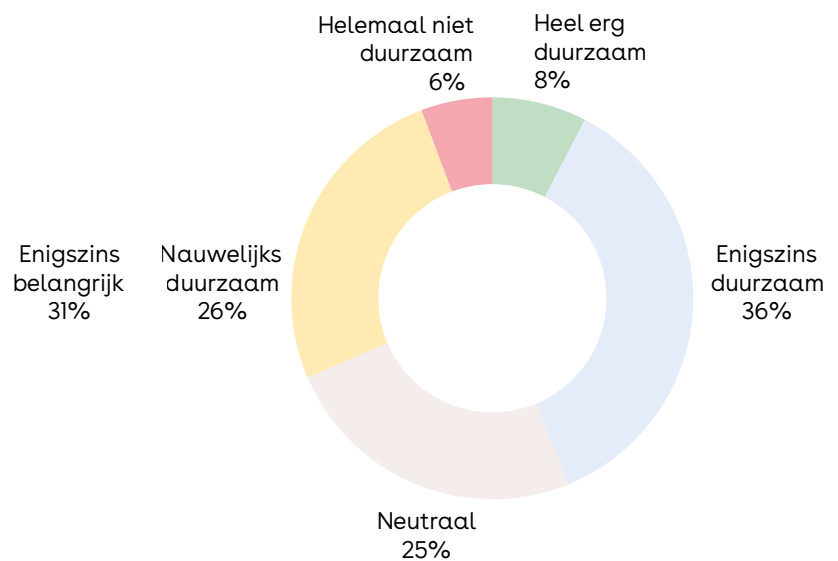
In dit onderzoek hebben we allereerst gekeken naar de rol die duurzaamheid speelt in de keuzes die studenten maken met betrekking tot hun internationale ervaring. 39% van de respondenten geeft aan het (heel) belangrijk te vinden om hun internationale ervaring op een duurzame manier vorm te geven (zie Figuur 3²). Dit deden zij bijvoorbeeld door vakken te kiezen met betrekking tot klimaatverandering en duurzaamheid of door niet te vliegen naar hun plek van bestemming. Voor 26% was duurzaamheid zelfs een overweging bij de keuze voor de plek van bestemming.

“Ik wilde graag binnen Europa een uitwisseling doen, omdat ik dan zonder te vliegen op de plek van bestemming kon komen. Hier speelde ook in mee dat ik wist dat meerdere mensen mij zouden willen bezoeken.”

Figuur 3. Resultaat voor de vraag ‘In hoeverre vond jij het belangrijk om je buitenlandervaring op een duurzame manier vorm te geven?’ (N = 105)



Figuur 4. Resultaat voor de vraag ‘In hoeverre vond je dat je buitenlandervaring duurzaam was?’ (N = 105)



2) De percentages in dit figuur tellen niet exact op tot 100% door afronding.

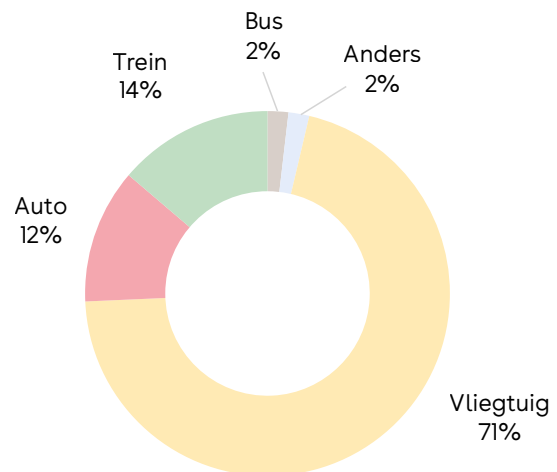
De groep die zegt duurzaamheid niet echt of helemaal niet belangrijk te vinden bij de eigen internationale ervaring, is met 45% iets groter dan de groep die dit wel belangrijk vindt. Dit aantal is vergelijkbaar met eerder onderzoek van Nuffic, waarbij voor 51% van de respondenten klimaatverandering of overwegingen met betrekking tot duurzaamheid geen rol speelden in de buitenlandplannen (Verhoeff et al., 2022). Verschillende respondenten uit het huidige onderzoek merken op dat duurzaamheid iets is waar zij simpelweg niet bij hebben stilgestaan tijdens het vormgeven van hun buitenlandervaring. Opvallend genoeg vindt toch 44% van de respondenten dat hun buitenlandervaring in meer of mindere mate duurzaam was, tegenover een beduidend kleinere groep van 31% die vindt dat hun internationale ervaring nauwelijks of helemaal niet duurzaam was (zie Figuur 4³).

Het vliegtuig is het populairste vervoermiddel onder uitgaande studenten

Een manier om de klimaatimpact van een buitenlandervaring aanzienlijk te verkleinen, is door de reis naar het land van bestemming te verduurzamen. Dit betekent vooral niet in het vliegtuig stappen en kiezen voor groenere alternatieven, zoals de trein, indien mogelijk. 63% van de respondenten met een Europese bestemming koos het vliegtuig om van en naar de plek van bestemming te komen. Voor alle bestemmingen lag dit percentage op 71%. 14% maakte gebruik van de trein, 12% pakte de auto en 2% koos voor een busreis (zie ook Figuur 5⁴). De resterende 2% (anders) maakte op de heenweg gebruik van een ander vervoermiddel dan op de terugweg.

Het vliegtuig blijkt verreweg de populairste reisoptie onder studenten. Belangrijkste reden hiervoor is snelheid; 40% van de vliegers geeft aan dat een vlucht de snelste manier was om op de plek van bestemming te komen. Dat studenten voor langere tijd weg gaan lijkt niet te betekenen dat de student de tijd heeft of neemt voor de reis. Voor veel vliegers (35%) geldt echter ook dat een vlucht volgens hen de enige reële reisoptie was naar de bestemming. Een derde belangrijke reden om het vliegtuig te pakken is dat vliegen het makkelijkst te regelen was (12%). Treinreizigers maken andere afwegingen. De meesten (33%) noemen duurzaamheid als belangrijkste reden om voor dit vervoermiddel te kiezen. 27% van de treinreizigers koos dit vervoermiddel voornamelijk vanwege het comfort (zie ook Figuur 6). Andere redenen om een bepaald vervoersmiddel te kiezen waren onder andere de mogelijkheid om meer bagage mee te nemen en het kunnen meerijden met anderen.

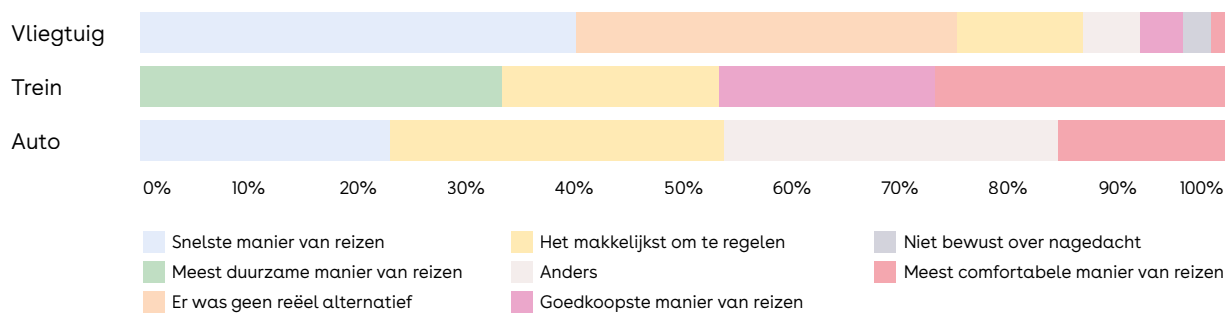
Figuur 5. Resultaat voor de vraag 'Wat was het belangrijkste vervoermiddel dat je hebt gebruikt om naar en van je land van bestemming te reizen?' (N = 109)



3) De percentages in dit figuur tellen niet exact op tot 100% door afronding.

4) De percentages in dit figuur tellen niet exact op tot 100% door afronding.

Figuur 6. Resultaat voor de vraag ‘Wat was de belangrijkste reden om voor dit vervoermiddel te kiezen?’ (Antwoorden voor de drie meest gekozen vervoermiddelen, N = 105)



We hebben de respondenten ook gevraagd hoe belangrijk duurzaamheid in het algemeen voor hen is op een schaal van 1 tot en met 10, waarbij 1 staat voor helemaal niet belangrijk en 10 voor heel erg belangrijk. Zoals gezegd bevat de steekproef relatief veel respondenten die duurzaamheid in meer of mindere mate belangrijk vinden (6 of hoger). Wat echter opvalt is dat van de groep die 6 of hoger kiest, maar liefst 38% aangeeft het niet of nauwelijks belangrijk te vinden om de eigen internationale ervaring duurzaam vorm te geven, tegenover 46% die aangeeft dit wel belangrijk te vinden. Een student kan dus duurzaam in het leven staan, maar dit niet per se op zijn of haar buitenlandervaring betrekken.

“Het had belangrijk moeten zijn, maar op zo’n moment heb je het idee dat je in een andere wereld leeft en dat duurzaamheid pas weer belangrijk is als je terug bent in Nederland. Dat is echt geen goed argument, maar zo was het voor mij wel.”

Studenten hebben behoefte aan informatie en praktische tips van hun instelling

Ondanks dat de meerderheid van de studenten in deze steekproef zegt duurzaamheid wel belangrijk te vinden, lijkt dit geen garantie voor groene keuzes met betrekking tot de eigen buitenlandervaring. Hier valt dan ook nog winst te behalen voor onder andere de onderwijsinstellingen. We hebben de respondenten 10 mogelijke manieren voorgelegd waarop de instelling de student kan helpen de buitenlandervaring te verduurzamen (zie Figuur 7). Opvallend is dat studenten vooral behoefte hebben aan voorlichting en praktische ondersteuning. Zo zijn er 4 mogelijkheden waarbij meer dan 70% van de studenten aangeeft dat deze optie hen enigszins of heel erg aanspreekt:

- Het bieden van ondersteuning bij het plannen en boeken van een duurzame reis (76%)
- Het delen van tips en tricks over een duurzame levensstijl tijdens de ervaring (74%)
- Voorlichting geven over hoe studenten hun buitenlandreis kunnen verduurzamen (74%)
- Het koppelen van studenten die samen op een duurzame manier willen reizen (72%)

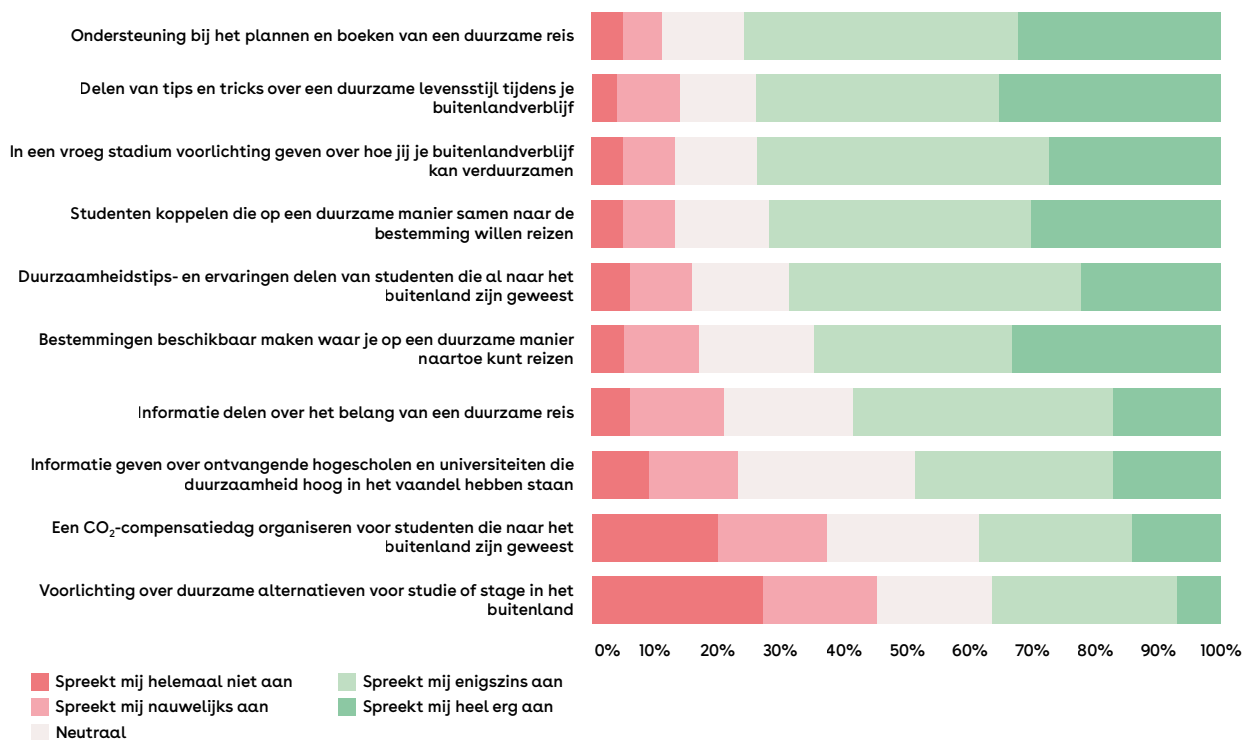
Ook in de open vraag waarbij eigen suggesties gegeven konden worden, kwam het geven van voorlichting over duurzaam reizen meerdere keren terug:

“Ik heb helemaal geen voorlichting of informatie gehad over hoe je je reis duurzamer kunt maken of dat je er stil bij staat. Doordat je met hele andere dingen bezig bent met het voorbereiden en aan het bedenken met hoe het daar zou zijn, kwam het bij mij helemaal niet in mij op om bezig te zijn met duurzaamheid. Door meer voorlichtingen en tips te geven word je er meer bewust van.”

Tegenover de suggesties die instellingen kunnen doen om de student te ondersteunen in het verduurzamen van de internationale ervaring staan ook suggesties die de studenten minder aanspreken, zoals:

- Het geven van voorlichting over duurzame alternatieven voor studie of stage in het buitenland (45%)
- Het organiseren van een dag waarop studenten die naar het buitenland zijn gegaan, iets kunnen doen ter compensatie van de CO₂-uitstoot die gepaard is gegaan met hun reis (37%)
- Het geven van informatie over ontvangende hogescholen en universiteiten die duurzaamheid hoog in het vaandel hebben staan (23%)

Figuur 7. Resultaat voor de vraag ‘Hoe zou jouw onderwijsinstelling jou kunnen helpen om je buitenlandervaring te verduurzamen?’ (N = 99)



De financiële tegemoetkoming voor duurzaam reizen is volgens studenten ontoereikend

Uit de suggesties die studenten doen voor ondersteuning vanuit de instelling komt naar voren dat ze onder andere behoefte hebben aan informatie over beurzen die duurzaam reizen stimuleren.

“Duidelijk maken welke beurzen er zijn om bijvoorbeeld duurzaam te reizen.”

De behoefte aan informatie over beurzen wordt nogmaals bevestigd als er gevraagd wordt naar beurzen die studenten zijn tegengekomen bij de voorbereiding van de reis. Slechts 17% van de studenten geeft aan tijdens de voorbereiding van hun reis initiatieven tegengekomen te zijn die voor duurzaam reizen (met bijvoorbeeld de trein, bus of carpooling) een financiële tegemoetkoming bieden. Niet meer dan 5% van de studenten heeft gebruik gemaakt van een initiatief zoals de Erasmus+ Green Travel Top-Up. Veelgenoemde redenen van studenten om geen gebruik te maken van deze initiatieven zijn het lage bedrag van de compensatie in verhouding tot de moeite en tijd die het kost om duurzaam te reizen of het niet voldoen aan de voorwaarden van de vergoeding.

“Als ik niet met het vliegtuig ging duurde het zo lang om op mijn bestemming te komen dat ik zou moeten overnachten, en daar was de vergoeding niet toereikend genoeg voor.”

“Meer compensatie voor duurzaam vervoer naar bestemming ook buiten de landen van Erasmus+.”

Hoewel financiële redenen een relatief kleine rol speelden bij de keuze voor het vliegtuig, kan een compensatie voor gemaakte reiskosten toch veel studenten wel degelijk over de streep trekken om duurzaam te reizen. Maar liefst 76% van de respondenten zegt namelijk zeker of waarschijnlijk wel voor een duurzame manier van reizen te kiezen als zij een tegemoetkoming in de reiskosten zouden ontvangen – ervan uitgaande dat de bestemming op verschillende manieren te bereiken is.

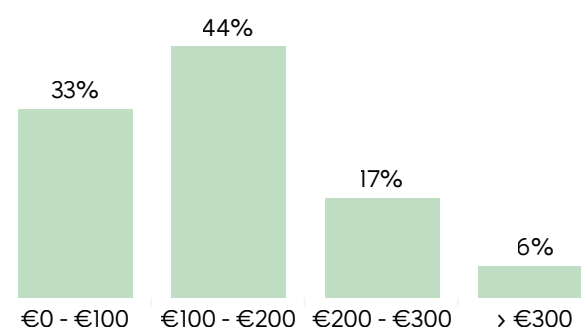
Opvallend is daarbij dat studenten bereid zijn om naast een reisbeurs zelf ook bij te dragen aan een duurzame reis. Zo geeft 44% aan dat ze tussen de €100 en €200 zouden willen betalen aan een duurzame reis, bovenop de vergoeding vanuit een beurs voor duurzaam reizen. 23% zou zelfs meer dan €200 willen inleggen voor een duurzame reis (zie ook Figuur 8).

Beurzen voor duurzaam reizen

De **Erasmus+ Green Travel Top-Up** is een extra beurs bovenop de reguliere vergoeding. Met deze Green Travel Top-Up ontvangt de student eenmalig een bonus van €50 en maximaal 4 extra reisdagen voor het reizen met de trein, bus of auto.

Enkele **Nederlandse hogere onderwijsinstellingen** bieden een extra vergoeding aan voor duurzaam reizen bovenop de beurs van Erasmus+.

Figuur 8. Resultaat voor de vraag: ‘Als je een beurs zou ontvangen voor een duurzame reis, welk bedrag zou je dan zelf nog willen bijdragen aan deze reis?’ (N = 109)



Dit laat zien dat studenten bereid zijn (een deel van) de kosten die duurzaam reizen met zich meebrengt voor eigen rekening te nemen, mits ze daarnaast ook een (toereikende) tegemoetkoming ontvangen in de reiskosten.

Een buitenlandreis kan bijdragen aan het bewustzijn over duurzaamheid

Internationale mobiliteit heeft ongewenste gevolgen voor het klimaat door de CO₂-uitstoot die gepaard gaat met bijvoorbeeld de reis naar het land van bestemming. Een internationale ervaring kan echter ook positieve impact hebben op het klimaat, bijvoorbeeld door bij te dragen aan het bewustzijn over duurzaamheid bij studenten. 50% van de respondenten geeft aan dat hun studie- of stageperiode in het buitenland heeft bijgedragen aan hun bewustzijn wat betreft duurzaamheid. Voor 35% is dit niet het geval (zie ook Figuur 9).

“Toen ik eenmaal in Zweden zat, merkte ik hoe mensen er daar mee bezig waren. Dit heeft mijn buitenlandminor wel beïnvloed.”

“Dat wat voor ons duurzaam is, in andere landen juist niet belangrijk is. Waarom zou je je zorgen maken over elektrisch rijden of iets dergelijks, als je geen stabiele stroomvoorziening hebt en de rivier de hele zomer droog staat. Dan heb je andere prioriteiten op het gebied van duurzaamheid.”

Figuur 9. Resultaat voor de vraag: ‘In hoeverre heeft je buitenlandervaring bijgedragen aan je bewustzijn over duurzaamheid?’ (N = 105)



Respondenten die zeggen duurzaamheid in het algemeen belangrijk te vinden, geven opvallend vaak aan dat hun buitenlandperiode een positief effect heeft gehad op hun duurzaamheidsbewustzijn. Andersom geldt hetzelfde: respondenten die duurzaamheid in het algemeen minder belangrijk vinden, zeggen ook beduidend minder vaak bewuster te zijn geworden van duurzaamheid dankzij hun internationale ervaring.

Een buitenlandervaring kan niet zomaar vervangen worden volgens studenten

Er zijn naast de fysieke buitenlandervaring nog andere manieren waarop een student een internationale ervaring kan opdoen. Zo wordt via *internationalisation at home* (IaH) beoogd dat studenten werken aan internationale competenties zonder daarbij over landsgrenzen heen te bewegen. De activiteiten in het kader van IaH worden als duurzamer en inclusiever gezien dan een fysieke buitenlandervaring.

We hebben studenten 6 alternatieven voor een buitenlandervaring laten beoordelen waarbij ze konden aangeven in welke mate het alternatief hen aansprak, zie ook Figuur 10. Opvallend is dat 45% van de studenten aangeeft dat geen van de genoemde opties hen aanspreekt als alternatief voor een buitenlandervaring. Dit percentage is relatief laag

vergeleken met de cijfers die eerder dit jaar naar voren kwamen in een Nuffic-studie naar de buitenlandplannen van Nederlandse studenten. Uit dat onderzoek van Verhoeff et al. (2022) bleek dat maar liefst 84% van de respondenten een online internationale ervaring geen vervanging vindt voor een fysieke buitenlandervaring. De vraagstelling is in beide onderzoeken anders en de percentages verschillen, maar het signaal is hetzelfde: voor een aanzienlijk deel van de studenten is de fysieke buitenlandervaring niet vervangbaar door een (online) alternatief dicht bij huis. Een reden hiervoor kan zijn geweest dat de onderzoeken na een periode van Covid-beperkingen hebben plaatsgevonden. Door de periode waarin een fysieke buitenlandervaring niet mogelijk was, kan het zo zijn dat studenten momenteel extra waarde hechten aan de fysieke internationale ervaring. In het huidige onderzoek wordt het niet kunnen vervangen van de buitenlandervaring toegelicht door enkele studenten:

“De buitenlandervaring gaat mij niet om wat voor vak je daar leert, het gaat om de cultuur en de mensen die je spreekt, de plek die je bezoekt en het zelfstandiger worden op een nieuwe plek, dit is op bijna geen enkele manier online te evenaren.”

“Voor mij zijn dit geen alternatieven voor een buitenlandervaring. Hoewel dit ook interessante opties zijn, denk ik niet dat het vervangbaar is.”

Figuur 10. Resultaat voor de vraag: ‘Welke van de onderstaande duurzame alternatieven voor een buitenlandervaring spreken jou aan? (N = 93)



Van de voorgestelde duurzame alternatieven lijkt het leren van een nieuwe taal aan de eigen onderwijsinstelling het meest populair. Bij 1 op de 3 (35%) van de studenten spreekt dit aan. Een tweede alternatief dat aanspreekt is een online internationaal samenwerkingsproject met een buitenlandse partner (21%). Tot slot is het volgen van een internationale minor of keuzevak aan de eigen instelling voor 19% van de studenten een mogelijk alternatief. Meerdere studenten merken echter ook bij de antwoordoptie ‘anders’ op dat deze activiteiten regelmatig al in het curriculum verweven zitten en zij zien het daarom waarschijnlijk niet als alternatief voor een buitenlandervaring.

“Dit zijn geen buitenlandervaringen. In mijn normale studieprogramma doe ik alles wat voorgesteld wordt al dus ja, dit is gewoon een normaal deel van een studieprogramma.”

Conclusies

Dit onderzoek laat zien dat er verschillende mogelijkheden zijn om studenten te stimuleren hun internationaliseringsactiviteiten op een duurzame manier vorm te geven. Hieronder bespreken we de vijf hoofdconclusies en bespreken we aanbevelingen voor hogeronderwijsinstellingen.

Studenten zijn verdeeld over het belang van duurzaamheid bij een internationale ervaring

Hoewel de respondenten in dit onderzoek duurzaamheid in het algemeen relatief belangrijk vinden, zijn studenten meer verdeeld over het belang van een duurzame buitenlandervaring. 39% vond het (heel) belangrijk om de eigen internationale ervaring op een duurzame manier vorm te geven, tegenover 45% die dit niet of nauwelijks belangrijk vond.

Er liggen mogelijkheden op het gebied van duurzaam reizen en de inzet van beurzen

Een aanzienlijk deel van de respondenten (71%) maakte gebruik van het vliegtuig om van en naar het land van bestemming te reizen. Voor Europese bestemmingen was dit 63%. Volgens een deel van de respondenten was er geen ander reëel reisalternatief (35%), maar nog vaker was snelheid de belangrijkste reden om voor dit vervoermiddel te kiezen (40%). Trein en bus werden met respectievelijk 14% en 12% veel minder vaak gekozen. Hier ligt ruimte voor verbetering, temeer omdat studenten aangeven open te staan voor duurzamer reizen. Zo zegt 76% zeker of waarschijnlijk voor een duurzame reis te kiezen – mits de bestemming het toelaat – als hier een tegemoetkoming in reiskosten tegenover staat. Er zijn initiatieven zoals de Erasmus+ Green Travel Top-Up die een financiële tegemoetkoming bieden bij duurzaam reizen, maar deze initiatieven worden nog niet in grote aantallen gevonden en gebruikt, onder meer omdat studenten het bedrag niet toereikend vinden.

Studenten willen informatie over het verduurzamen van een buitenlandervaring en praktische ondersteuning hierbij

Veel respondenten geven aan duurzaamheid belangrijk te vinden, maar 39% van de studenten maakt daadwerkelijk duurzame keuzes met betrekking tot de eigen buitenlandervaring. Er is dus een discrepantie tussen opvattingen over duurzaamheid en het handelen ernaar. Er liggen in de voorbereiding van een buitenlandreis dan ook kansen voor instellingen om studenten bewust te maken van de duurzame keuzes die ze kunnen maken en de financiële tegemoetkoming die beschikbaar is. Het delen van tips tijdens het verblijf en hulp bij het boeken van een duurzame reis spreekt 70% van de studenten aan.

Internationale mobiliteit kan ook bijdragen aan duurzaamheid

Internationalisering in de vorm van internationale mobiliteit heeft een heel duidelijke en directe impact op het klimaat vanwege de CO₂-uitstoot die in veel gevallen gepaard gaat met de reis naar het bestemmingsland. Een buitenlandervaring kan echter ook op een positieve manier bijdragen aan het klimaatvraagstuk door de student bewuster te maken van duurzaamheid. Voor 50% van de respondenten uit ons onderzoek was dit het geval. Hierbij viel wel op dat studenten die in het algemeen meer belang hechten aan duurzaamheid, dit effect beduidend vaker rapporteerden dan studenten die duurzaamheid in zijn algemeenheid minder belangrijk vinden. Het zou kunnen dat studenten bewuster worden van duurzaamheid tijdens hun buitenlandervaring als zij voorafgaand aan hun reis al met dit thema bezig zijn.

***Internationalisation at home* wordt niet gezien als vervanging voor een fysieke buitenlandervaring**

Internationalisation at home wordt ook wel gezien als duurzaam en inclusief alternatief voor fysieke mobiliteit. Studenten spreekt dit echter niet altijd aan; 45% van de studenten ziet *internationalisation at home*-activiteiten niet als alternatief voor fysieke mobiliteit. De ervaringen die ze bij een fysieke buitenlandervaring opdoen, zijn volgens studenten online niet te evenaren. Van de IaH-activiteiten zijn het leren van een taal en het deelnemen aan een COIL-project het meest populair. Deze zijn volgens respondenten echter ook al regelmatig verweven in het curriculum, waardoor ze als alternatief voor mobiliteit niet worden toegejuicht.

Vervolgonderzoek

In deze studie leek er een verschil te bestaan tussen het belang dat studenten hechten aan duurzaamheid en het handelen ernaar. Vervolgonderzoek zou hier verder op in kunnen zoomen. Wat maakt nu precies dat studenten die duurzaamheid in het dagelijks leven wel belangrijk vinden, hier bij hun buitenlandervaring niet altijd aandacht voor lijken te hebben? En hoe kunnen ho-instellingen hier op inspelen? Daarnaast bleek uit dit onderzoek dat een buitenlandervaring op een positieve manier kan bijdragen aan het klimaatvraagstuk door het bewustzijn over duurzaamheid bij de student te vergroten. Vervolgonderzoek zou kunnen uitzoeken welke factoren hierbij een rol spelen. Ten slotte kan het interessant zijn om deze verkenning onder studenten uit te breiden naar docenten en medewerkers van ho-instellingen. Veel ho-instellingen zijn al langer bezig met het vergroenen van het reisgedrag van hun eigen medewerkers. Welke lessen kunnen we hiervan leren en zijn deze ook toepasbaar op studenten?

Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van dit onderzoek en afstemming met medewerkers uit het hoger onderwijs kunnen we hogeronderwijsinstellingen de volgende aanbevelingen doen om duurzaam internationaliseren te stimuleren onder studenten:

- **Ga tijdens de voorbereiding in gesprek met de student.** Studenten moeten zelf de keuze maken voor een duurzame reis. Neem studenten bij de voorbereiding van de buitenlandervaring mee in de mogelijkheden tot, en voordelen van, duurzaam reizen. Door in gesprek te gaan wordt ook het bewustzijn van de student om na te denken over duurzaam internationaliseren geprikkeld. Tot slot helpt het studenten als ze ondersteuning krijgen bij bijvoorbeeld het boeken en plannen van een duurzame reis.
- **Informeer over de financiële tegemoetkomingen en breid reisbeurzen uit.** Studenten weten de beurzen die groen reizen bevorderen slecht te vinden. Bespreek daarom de mogelijkheden van groene reisbeurzen al vroeg in de voorbereiding van de buitenlandreis en neem deze eventueel al op in het aanvraagformulier voor de buitenlandervaring. Ho-instellingen kunnen daarnaast overwegen om een beurs voor duurzaam reizen aan te bieden. Hierbij is het wel belangrijk dat de tegemoetkoming goed wordt afgestemd op de daadwerkelijke kosten van een duurzame reis.
- **Maak de (trein- of bus)reis onderdeel van de internationale ervaring.** In plaats van de reis voor te stellen als een middel om zo snel mogelijk op de plek van bestemming te komen, kunnen ho-instellingen de reis ook promoten als onderdeel van de buitenlandervaring. Het langzaam veranderende landschap maakt studentenbewust van de verandering in leefomgeving die hen te wachten staat. Bovendien begint culturele uitwisseling vaak al onderweg door de interactie met andere (internationale) reizigers. Studenten kunnen een lange reis met mogelijk meerdere overstappen spannend vinden. Ho-instellingen zouden studenten met dezelfde bestemming kunnen koppelen zodat zij samen een duurzame, maar misschien ook uitdagende reis kunnen ondernemen.
- **Maak duurzaam reizen de standaard.** Als we communiceren over reizen gaan we vaak uit van een vliegreis. Neem daarom in verbale en visuele communicatie over de buitenlandervaring vooral duurzame opties op, zoals reizen per trein en bus. Ho-instellingen kunnen ook bestemmingen die duurzaam te bereiken zijn op de voorgrond zetten of aantrekkelijker maken als bestemming. Het is tot slot ook waardevol om succeservaringen van studenten over hun duurzame reis te delen zodat medestudenten goede voorbeelden hebben van hoe de reis duurzaam gemaakt kan worden.
- **Presenteer *internationalisation at home* niet als vervanging voor fysieke mobiliteit.** IaH biedt vele mooie mogelijkheden om te werken aan internationale competenties en heeft ook voordelen op het gebied van inclusie en duurzaamheid. IaH-activiteiten kunnen onderdeel zijn van het curriculum en bereiden voor op een buitenlandervaring. Promoot fysieke mobiliteit en IaH als aanvullingen op elkaar en niet als vormen waartussen studenten moeten kiezen.
- **Geef het juiste voorbeeld.** Ho-instellingen zijn op meerdere manieren bezig met verduurzamen. Draag dit actief uit en laat studenten merken dat de docent of instellingsmedewerker ook duurzaam reist waar mogelijk. Ook kunnen instellingen hun partners vragen om op een duurzame manier naar hen toe te reizen.

Referenties

Centraal Bureau voor de Statistiek (2021). *Klimaatverandering en energietransitie: opvattingen en gedrag van Nederlanders in 2020*. Geraadpleegd op 10 mei 2022 op [Klimaatverandering en energietransitie: opvattingen en gedrag van Nederlanders in 2020 \(cbs.nl\)](https://www.cbs.nl/nl-nl/klimaatverandering-en-energietransitie-opvattingen-en-gedrag-van-nederlanders-in-2020)

Dana Boca, G. & Saraçlı, S. (2019). Environmental education and student's perception, for sustainability. *Sustainability*, 11(6), 1553.

Dietz, T., Fitzgerald, A. & Shwom, R. (2005). *Environmental Values. Annual Review of Environment and Resources*, 30(1), 335-372.

Dvorak, A., Christiansen, L., Fischer, N. & Underhill, J. (2011). A necessary partnership: Study abroad and sustainability in Higher Education. *Journal of study abroad*, 21(1), 143-166.

Green Erasmus (2022). *Research on the habits of Erasmus students: Consumer, daily life, and travel habits of Erasmus students from the perspective of their environmental attitudes and beliefs*. Brussel, België: Green Erasmus Partnership. Geraadpleegd op https://uni-foundation.eu/uploads/2022_GE_Research-on-habits-of-Erasmus-students.pdf

Ilieva, R., Beck, K. & Waterstone, B. (2014). Towards sustainable internationalisation of higher education. *Higher Education*, 68(6), 875-889. DOI: [10.1007/s10734-014-9749-6](https://doi.org/10.1007/s10734-014-9749-6)

I&O Research (2019). *Duurzaam denken is nog niet duurzaam doen*. Geraadpleegd op [Duurzaam denken is nog niet duurzaam doen - I&O Research \(ioresearch.nl\)](https://www.io-research.nl/publicaties/duurzaam-denken-is-nog-niet-duurzaam-doen)

Jadhav, A., Jadhav, V. & Raut, P. (2014). Role of higher education institutions in environmental conservation and sustainable development: A case study of Shivaji University, Maharashtra, India. *Journal of Environment and Earth Science*, 4(5), 30 - 34.

Kommers, S., Peeters, L., Van Staden, G. & Van Gaalen, A. (2021). *Internationaliseringsstrategieën in het hoger onderwijs*. Geraadpleegd op [Internationaliseringsstrategieën in het hoger onderwijs - Beleid van nu en aanbevelingen voor de toekomst \(nuffic.nl\)](https://www.nuffic.nl/publicaties/internationaliseringsstrategieen-in-het-hoger-onderwijs-beleid-van-nu-en-aanbevelingen-voor-de-toekomst)

MacDonald, L. & Shriberg, M. (2016). Sustainability leadership programs in higher education: alumni outcomes and impacts. *Journal of Environmental Studies and Sciences*, 6, 360 - 370.

Müderrisoglu, H. & Altanlar, A. (2011). Attitudes and behaviors of undergraduate students toward environmental issues. *International Journal of Environmental Science & Technology*, 8, 159-168.

Nuffic (2018). *Erasmus+ student mobility from the Netherlands in the year 2018*. Geraadpleegd op 3 mei 2022 op [Erasmus+ higher education students mobility | Nuffic](https://www.nuffic.nl/publicaties/erasmus-higher-education-students-mobility)

Shields, R. (2019). The sustainability of international higher education: Student mobility and global climate change. *Journal of Cleaner Production*, 217, 594-602. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.01.291>

Verhoeff, R. Thravalou, E. & Favier, S. (2022). *Buitenlandplannen van Nederlandse studenten voor 2022-2023*. Geraadpleegd op [Buitenlandplannen van Nederlandse studenten voor 2022-2023 \(nuffic.nl\)](https://nuffic.nl)

Whitley, C., Takahashi, B., Zwickle, A., Besley, J. & Lertpratchya, A. (2016). Sustainability behaviors among college students: An application of the VBN theory. *Environmental Education Research*, 24(2), 1-18. DOI: [10.1080/13504622.2016.1250151](https://doi.org/10.1080/13504622.2016.1250151)

Žalėnienė, I. & Pereira, P. (2022). Higher Education For sustainability: A global perspective. *Geography and Sustainability*, 2(2), 99-106. DOI: [10.1016/j.geosus.2021.05.001](https://doi.org/10.1016/j.geosus.2021.05.001)

Colofon

Auteurs

Lynette Peeters

Anneloes Slappendel-Henschen



Ga naar www.nuffic.nl/ccl voor meer informatie over het hergebruik van deze publicatie.



Nuffic Kortenaerkade 11 2518 AX Den Haag
Postbus 29777 2502 LT Den Haag
T 070 4260 260 www.nuffic.nl